

Давід [івр. דָּוִד (Dāwīd), букв. — улюблений; дати народження і смерті невідомі, ймовірно кін. 11 — перша половина 10 ст. до н. е., тепер Ізраїль] — у священній історії євреїв — другий цар *Ізраїлю* (після *Саула*), син Єссея з Вифлеєма. За панівною версією — автор більшості біблійних *псалмів*. Взірець ідеального правителя, поета і музиканта, символ досконалої віри в *Бога*.

Історичність Давида та його епохи

Давид — одна з найзначущих постатей давньоєврейської історії, військовий, політичний, державний, релігійний і культурний діяч. За *Біблією* (2 Сам. 5:4–5), царював 40 років (найчастіше вказують дати: близько 1004–965 до н. е., за традиційною єврейською хронологією — бл. 876–836 до н. е.): 7,5 років був царем *Юдеї*; 33 роки — об'єднаного Юдео-Ізраїльського царства зі столицею в м. *Єрусалимі*. Біблійні письменники подають епоху Давида (а потім і *Соломона*) як ідеальну добу в історії Ізраїлю. Проте історичність царя Давида, як і об'єднаного Ізраїльського царства, є дискусійними.

Жодне з відомих позабіблійних писемних джерел не містить опису політичної ситуації в Ізраїлі та Юдеї 10 ст. до н. е. Археологія також не надала однозначних доказів: історики вказують на відсутність археологічних свідчень воєнних дій Давида та відносну нерозвиненість м. Єрусалима. Серед можливих причин «мовчання хронік» — провінційність Давида та його держави з погляду могутніх імперій *Єгипту* чи *Ассирії* (у часи Давида в м. Єрусалимі мешкало, ймовірно, не більше 1,5 тис. осіб, біблійні книги свідчать про відсутність складного державного апарату, *бюрократії*, регулярної армії).

Академічна полеміка триває й навколо часу укладення біблійних текстів: за панівною версією, оповіді про Давида та його правління створені значно пізніше за часи Давидового царства. Так, загальноприйнятим у *біблеїстиці* є датування Першої й Другої книг Самуїла добою царя Осії (кін. 7 ст. до н. е.; доповнені у часи *Вавилонського полону*, завершені бл. 550 до н. е.). Перша книга Хронік була укладена, ймовірно, у період 350–300 до н. е. на підставі книг Самуїла.

Достеменних відомостей про життя Давида бракує. Більшість істориків вважають, що він жив бл. 1000 до н. е. Ім'я Давид, за припущенням, є тронним, яке цар прийняв згодом. Головна археологічна пам'ятка — знайдена 1993 стела (кін. 9 — поч. 8 ст. до н. е.) з Тель-Дана (природний і археологічний заповідник, Ізраїль), встановлена одним із царів Араму (Дамаське царство) на честь перемоги над ізраїльтянами. Напис *арамейською мовою* містить фразу, яку більшість учених перекладають як «дім Давида». Менш достовірною є згадка на

стелі моавського царя Меша (сер. 9 ст. до н. е.). Низка учених поділяють радикальну думку, що історія Давида — це героїко-епічна оповідь фольклорного коріння (на кшталт епосу про *Гільгамеша*, чи гомерівських поем), що зростала на ґрунті *легенд* про ідеального царя.

Місцем поховання Давида єврейська традиція вважає гору *Сіон*, хоча достовірність цього є сумнівною.

У ТаНаХу

ТаНаХ оповідає про Давида детальніше за будь-яку іншу постать священної історії (за винятком *Мойсея*).

Давиду приписують завершення розпочатого Саулом об'єднання розрізнених ізраїльських племен у єдиний народ, перетворення Ізраїлю в сильну державу.

У книгах пророка Самуїла (1 Сам 16–31; 2 Сам 1–24) Давид — психологічно складна, неймовірно сильна *особистість*, наділена суперечливими рисами: скромний, але впевнений у своєму великому покликанні, милосердний і жорстокий, пастух і воїн, обдарований поет і музикант, воєначальник і дипломат, грішник, підвладний пристрастям, і релігійний *праведник*, безумовно відданий Богові, здатний на щире каяття. Це безпрецедентний літературний зразок давньосхідних царських *хронік*, де зображені не тільки величні й героїчні діяння царя, але й темні, негативні прояви натури правителя, його недоліки й слабкості. Священні тексти повчають, що Божий закон є вищим понад усе, а вибраність тільки посилює відповідальність державця: навіть найкращий з царів є нижчим за високий релігійний *ідеал* ТаНаХу.

Перша книга Хронік подає образ Давида насамперед як організатора релігійного життя спільноти.

Відносини з Саулом

За Біблією, у часи царювання Саула, пророк *Самуїл*, за велінням Господа, таємно помазав наймолодшого з синів «єфратянина з Вифлеєма» Єссея. Давид, узятий «з пасовиська від отари», описаний як «рум'яний, вродливий на вигляд, з гарними очима юнак» (1 Сам. 16:12). Після *помазання* на царство «Господній Дух зійшов на Давида, і з того дня й надалі перебував на ньому» (1 Сам 16:13).

Книга Самуїла подає дві різні версії піднесення Давида: за однією — був прийнятий на царську службу до Саула завдяки майстерній грі на кіннорі (струнний музичний інструмент, в українських перекладах — «гусла»; 1 Сам 16:14–23); за іншою — після перемоги (влучним кидком з праці) у двобої над

озброєним «филистимцем» велетнем *Голіафом*, що надихнуло ізраїльських воїнів і змусило ворогів утікати (1 Сам. 17). Завдяки своїм подвигам Давид отримав посаду воєначальника. Проте Саула щобільше дратувала популярність юнака серед народу й навіть серед царської сім'ї. У сподіваннях, що Давид загине в бою, цар висунув умовою для шлюбу з його донькою — вбити сто филистимців. Утім, герой повернувся переможцем, убив двічі більше ворогів і взяв Мелхолу за дружину. Саул, сповнений заздрості до слави Давида та підозри про зазіхання на свій престол, двічі намагався вбити Давида, але невдало.

Як оповідає Перша книга Самуїла, Давид утік у прикордонні райони Юдеї, де збирав загін невдоволених правлінням Саула (1 Сам. 22:2). Бунтівники знайшли прихисток у филистимського царя Ахіша, який дав Давидові прикордонне місто Ціклаг (1 Сам. 27:6) з умовою, що той нападатиме на ізраїльські поселення. Проте Давид здійснював розбійні напади лише на ворожі до ізраїльтян племена: «не залишав живими ні чоловіків, ні жінок; він забирав стада худоби, отари овець, ослів та верблюрів, весь одяг...» (1 Сам. 27:9); частину трофеїв віддавав ізраїльським старійшинам.

Давид також мав нагоди вбити Саула (1 Сам 24:7–8; 26:8–11), але обидва рази шляхетно цим не скористався, щоразу віддавав царю шану як «Господньому помазанику».

Царювання

Згідно з ТаНаХом, після загибелі Саула і його трьох синів у битві Давида було проголошено царем «над Юдиним племенем» у м. Хевроні (2 Сам 2:1–4, 11). Спроба залучити на свій бік інші ізраїльські коліна (див. *Дванадцять колін Ізраїля*) була невдалою, на півночі утворилося царство Ішбошета (2 Сам 2:8–10) — сина Саула. Дворічна міжусобна боротьба завершилася перемогою Давида (2 Сам 3:1), після чого у 30-літньому віці він, за одностайною згодою старійшин племен, був помазаний царем над Ізраїлем (2 Сам 5:3).

Тоді ж Давид прагне повернути *Ковчег Завіту* (2 Сам 6). У м. Хевроні у Давида народилося шестеро синів.

Завоював землі «євусейців» та зробив м. Єрусалим столицею об'єднаного царства. Назвав її укріплену частину «Ір Давід» (букв. — місто Давида), звів тут царський кедровий палац. Під його проводом ізраїльтяни у кількох битвах остаточно перемогли филистимців. Уклав союз з тирським правителем Хірамом. Друга книга Самуїла переповідає, що під час війни з аммонійцями Давид згрішив тим, що підступно відібрав у свого воєначальника Урії дружину —

красуню Вірсавію, пославши того на вірну смерть (2 Сам. 11). Господнім покаранням за цей гріх стала смерть народженого немовля, а згодом — ще двох синів Давида, повстання і заколоти в царстві. Це спонукало Давида до глибокого каяття за свій вчинок.

У м. Єрусалимі від нових дружин у Давида народилось багато синів, серед яких і його наступник — *Соломон*, другий син від Вірсавії (2 Сам 5:14)

Наслідком воєнних дій Давида, згідно зі *Святим Письмом*, стало підкорення моабійців, арамейців, аммонійців — влада царя поширилась далеко за межі території колін Ізраїлю, практично усі арамейські території стали його *васалами*. З метою убезпечити південні кордони Давид підкорив також *Едом*. Створенню такого великого царства «від Ріки Євфрат й филистимського краю до єгипетського кордону» (1 Цар. 5:1; 2 Хр. 9:26) сприяли тогочасні кризові процеси у Єгипті, Ассирії, Вавилонії, а також дипломатичні успіхи Давида (союз з новохетським царством, а також із *фінікійцями*).

Політична й релігійна діяльність

З ім'ям Давида пов'язують зміцнення нестійкого союзу колін Ізраїля та розбудову держави за зразком тогочасних *монархій* (зокрема, створення війська, переважно із найманців, та організація народного ополчення, утримання армії й адміністрації на данину з царських володінь, встановлення податків, залучення стану *левітів* до державної служби як писарів і суддів, ймовірно ввів початковий поділ царства на адміністративні округи). Переніс у м. Єрусалим Ковчег Завіту та побудував *жертвник*, зробивши столицю також і релігійним, сакральним центром держави. Мав намір здійснити перепис населення (2 Сам 24:1–17; 1 Хр. 21:1–17).

Адміністративні реформи Давида викликали опір з боку старійшин ізраїльських колін, що втрачали традиційну владу й авторитет. У деяких колінах (особливо Веняміна та Єфрема) невдоволення переросло у повстання. Ціною величезних зусиль Давиду вдалося придушити повстання і запобігти розпаду царства (2 Сам. 16–20).

Гострою проблемою останніх років правління Давида було призначення наступника престолу. Біблія оповідає про придворні інтриги і боротьбу нащадків за владу. Перед смертю передав державу Соломону (був помазаний ще за життя Давида), наказав синові «ходити шляхами Господа». Помер, за переказом, у 70-річному віці після 40 років правління. Згідно з Біблією (1 Цар 2:10–11), Давида поховано в м. Єрусалимі. Народні перекази упродовж століть вказували різні

місця як гробницю Давида. Натепер місцем поховання царя традиційно вважають г. Сіон, куди юдеї здійснюють *паломництво* на свято *Шавуот*.

Месіанська традиція

У *релігійній свідомості* єврейського народу сформувався образ Давида як ідеального правителя, з роду якого походить очікуваний *Месія*.

Псалми містять неодноразові згадки, що Бог уклав з царем угоду, згідно з якою династія («дім») Давида правитиме народом Ізраїлю вічно, а його столиця (Єрусалим) буде святим містом, єдиним місцеперебуванням Бога. Ця ідея стала основою *месіанізму* в юдеохристиянській традиції.

Після розколу об'єднаного царства династія, заснована Давидом, володарювала понад 400 р. (аж до руйнації Першого Храму, 586 до н.е.), тоді як в північному Ізраїльському царстві династії змінювали одна одну, а через 2 століття десять колін розчинилися серед ін. народів. Образ Давида як Божого помазаника став ідеалом праведного царя, втіленням минулої величі народу і символом надії на його відродження в майбутньому. Уся єврейська *есхатологія* з біблійних часів пов'язана з очікуванням пришествя Месії (2 Сам. 7) з роду Давида. Це тлумачать як оновлення *Завіту*, укладеного Богом з прабатьком *Авраамом*. *Талмуд* вказує на те, що Давид продовжує жити, звідси — пізніше народне передання про Давида, що занурений у сон у таємній печері до того часу, коли він буде покликаний з'явитися як Месія та визволити єврейський народ і все людство.

В авраамічних релігіях

В юдаїзмі

У талмудичній і рабиністичній традиції, особливо в *Агаді*, з постаттю Давида пов'язані численні легенди (напр., що Давид був нащадком Міріам — сестри Мойсея; народився і помер в єврейське свято Шавуот; за один день руками задушив 4 левів і 3 ведмедів, які напали на його стадо тощо). *Мішна* оповідає, що *Адам* прожив 930 років, а не 1000, бо віддав 70 років життя майбутньому царю Давиду, якому судилось померти одразу після народження.

Давида зображують богобоязним праведником, мудрим суддею і законовчителем, зануреним у вивчення *Тори* і молитовне стояння. Негативні вчинки трактують як випробування або ж дії, вчинені за Божим промислом для моральних повчань, доказу чистоти серця. Історія з Вірсавією — приклад для демонстрації сили покути; наводять також аргументи з метою спростувати закиди у перелюбі чи звинувачень у смерті Урії.

Згідно з єврейською традицією, Месія з роду Давида перетворить світ насильства у такий, де не буде війн, а земля сповниться любов'ю до Бога й людей.

У християнстві

У *Новому Завіті* родовід Месії-Ісуса сягає (у різних варіантах) саме Давида (Мт. 1:1–17; Лк. 3:23–31), Євангеліє від Матвія прямо називає Ісуса «син Давидів» (Мт. 22:41–46). За *Євангеліями*, Ісус народився у «місті Давида» — Вифлеємі. *Діва Марія* та земний батько й опікун Ісуса *Йосип* походять з дому Давида. Про Ісуса як «нащадка Давида» прямо говорить апостол *Павло* (2 Тим. 2:8; Рим. 1:3). Новозавітні автори вбачали в Давидові пророка (Дії 2:30) і подвижника віри (Євр. 11:32–34), пращура Спасителя Ісуса (Дії 13:23; Мт. 9:27; Рим. 1:3). Наголошували, що в Ісусі виконано дані Давиду Божі *обітниці* (Лук 1:32, 33). У пастушому житті Давида відчитують вказівку на Христа як Доброго пастиря; п'ять камінців, підібраних для праці перед двобоєм з Голіафом, символізують п'ять ран Христа.

Псалми стали одним із найважливіших елементів християнського *богослужіння*. а «Бесіди» на псалми Давидові — класичними екзегетичними творами святоотцівської спадщини (*Івана Золотоустого*, *Василія Великого* та ін.).

Помазання Давида Самуїлом було взірцем для церковного помазання на царство в середньовічній християнській Європі та на християнському Сході, де Давида вважали взірцевим правителем і символом встановленої Богом монархії.

В ісламі

Мусульманська традиція вважає Давида (*Дауда*) великим *пророком*, який виконував волю *Аллага*, проповідував віру в Єдиного Бога, отримав *об'явлення* й виразив даровану Богом мудрість у книзі *Забур*. *Коран* оспівує перемогу Давида над Голіафом (Джалутом), згадує Давида як справедливого царя і мудрого суддю, а також людину, що пододала усі випробування і розкаялась. Крім того, Давид отримав від Аллага дар здійснювати дива та прекрасний голос, співом об'єднував усе живе в природі, щоби прославляти Бога. Детальніше див. *Дауд*.

Псалми Давидові

Вже у ранніх джерелах Давид згаданий як майстерний музикант, названий «солодким співцем Ізраїлю» (2 Сам. 23:1). Його поетичний дар увиражений у голосінні за Саулом і сином Йонафаном (2 Сам 1:17–27), яке відносять до кращих зразків давньої поезії *івритом*. Традиція ототожнює деякі псалми з конкретними подіями з життя Давида (напр., Пс. 3, 5, 7, 17, 33, 50, 51, 53, 55, 56,

59, 62, 141). Біблія приписує йому авторство принаймні 73 псалмів (зі 150 або 151 духовних пісень), що просякнуті глибоким почуттям любові до Бога, інтимним звертанням до Нього у найтяжчі моменти людського життя.

Сучасна *біблійна критика* вважає псалми колективною творчістю, збіркою пісень, яку укладали століттями, а до канону ТаНаХи включили доволі пізно, після суворої редакції. Детальніше див. у статті *Псалтир*.

У мистецтві

Упродовж століть непересічна особистість Давида, його подвиги й душевні переживання ставали джерелом натхнення для митців. У живописі та скульптурі зображений передусім як переможець Голіафа та псалмоспівець.

Образ Давида втілений у скульптурі [*Мікеланджело Буонарроті, Донателло, Дж. Л. Берніні, А. Альгарді (1598–1654), А. Тадоліні (1788–1868; обидва — Італія)* та ін.], живописі [*Рембрандт, Г. ван Гонтгорст, Караваджо, Тиціан, П. П. Рубенс, Г. Доре, П. Берругете (бл. 1450 — 1504; Іспанія), М. Шагал*], музичних творах [напр., *Ж. Де Пре (бл. 1450; Франція — 1521; Нідерланди), М.-А. Шарпантьє, Ж. Б. Люлі, А. Кальдара, Н. Порпора (1686–1768; Італія), Г. Гендель, Р. Шуман, В. А. Моцарт, А. Онеггер (1892–1955; Франція)* та ін.].

Постаті Давида присвячені численні твори світової *художньої літератури*, особливо поезії. Давидові псалми талановито переспівав *Т. Шевченко*, саме завдяки йому в українській літературі сформувався специфічний високий жанр — віршований переспів псалмів. До нього зверталися *М. Максимович і П. Гулак-Артемівський, О. Федькович і С. Руданський, О. Навроцький і П. Куліш, П. Грабовський і Я. Щоголів, І. Франко й О. Пчілка, Леся Українка й О. Олесь, А. Кримський і Є. Маланюк* та ін. Серед сучасних переспівів особливою художньою виразністю приваблюють псалми *Л. Костенко*.

Провідними кінокомпаніями світу створено ряд кіноверсій: «Давид і Вірсавія» («David and Bathsheba»; 1951, реж. Г. Кінг), «Давид і Голіаф» («David e Golia»; 1960, реж. Ф. Бальді та Р. Потьє), «Цар Давид» («King David»; 1985, реж. Б. Бересфорд), «Давид» («David»; 1997, реж. Р. Марковіц), «Давид і Голіаф» («David and Goliath»; 2016, Ворнер Бразерс) та ін.

Додатково

*За Біблією, Давид мав намір побудувати Храм, однак пророк Натан, який раніше благословляв Давида, заборонив йому це, провістивши, що це завдання визначене для одного з його синів. Навзамін, Бог пообіцяв збудувати «дім» Давида, тобто рід і династію, що триватиме вічно (2 Сам 7:1–17). Пізніша традиція (Перша книга Хронік) вказує на те, що Давид здійснив усі підготовчі роботи для будівництва майбутнього Храму (підготував обтесане каміння, залізо, деревину тощо, залишив детальні креслення и вимоги до храмового

начиння) й заповів звести Храм сину Соломону. Встановив також порядок храмового богослужіння (1 Хр. 22:2–5, 14–16; 23–26; 28:11–19).

*Священні тексти сповнені прикладами суперечливої вдачі Давида. З одного боку, він — милосердна і богобоязлива натура, шляхетна людина й люблячий батько, про що свідчать його туга за полеглим Саулом чи вбитим сином Абшаломом, глибоке каяття за підступний вчинок з Урією. З іншого боку, Давид не раз виявляв жорстокість, особливо на схилі життя: прирік на страту сімох синів Саула (2 Сам. 21:2–9), у заповіті напучував Соломона помститися тим, хто вчинив йому зле (1 Цар 2:1–9).

*Царя Давида пізніше сприймали як попередника християнських римських і візантійських імператорів, до яких часто застосовували прізвисько «новий Давид». *Карл I Великий* вживав ім'я Давид як *псевдонім*.

* У колекції *Національного заповідника «Києво-Печерська лавра»* зберігається унікальна ікона «Різдво з родовідним деревом Ісуса Христа», створена українським художником у середині 18 ст. Пам'ятка має рідкісну *іконографію*; вгорі ікони на стрічці (бандеролі) розміщено напис про те, що це зображення Книги родоводу Ісуса Христа, Сина Давидового, Сина Авраамового. У центрі ікони — великий медальйон із зображенням сцени *Різдва Христового* з поклонінням пастухів. З обох боків — гілки розлогого «родового дерева», де у золотавих овальних медальйонах зображено предків Ісуса за людським тілом від старозавітного Авраама. Прикметно, що на іконі двічі представлено царя Давида, чим підкреслено походження Ісуса Христа з царського роду. У двох медальйонах (обидва — під № 14) вміщено два різних зображення царя Давида: в одному — з написом «Давид же цар народив Соломона», в іншому — «Давид цар».

Джерела

Біблія. Сучасний переклад з давньоєврейської та давньогрецької мов. 2-ге вид. Київ : Українське Біблійне Товариство, 2023. 1366 с.

Література

Walter D. David : Der Herrscher mit der Harfe (Biblische Gestalten). Leipzig : Evangelische Verlagsanstalt, 2006. 381 p.

Finkelstein I., Silberman N. A. David and Solomon : In search of the Bible's Sacred Kings and the Roots of the Western Tradition. New York : Free Press, 2007. 352 с.

Borgman P. David, Saul, and God: Rediscovering an Ancient Story. Oxford : Oxford University Press, 2008. 352 p.

Baden J. The historical David : The real life of an invented hero. New York : HarperOne, 2014. 320 p.

Hirsch E. G., Cornill K. H., Ginzberg L., Montgomery M. W. David // Jewish Encyclopedia. URL: <https://jewishencyclopedia.com/articles/4922-david>

Луцюк М. В. Давид (в авторській редакції). URL: <https://vue.gov.ua/FREEARTICLES:%D0%94%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%B4>